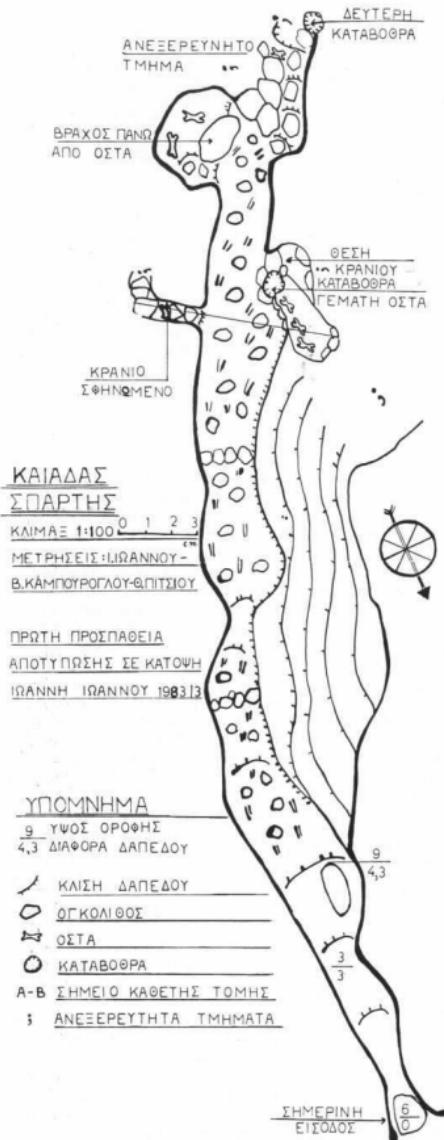

ΚΑΙΑΔΑΣ

Ο περιηγητής τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ., Παυσανίας, κατά τήν περιγραφή τῆς μυθιστορηματικῆς ἀπόδρασης τοῦ μεσσήνιου θρυλικοῦ ἡρωα καί ἐπαναστάτη Ἀριστομένη ἀπό τὸν Καιάδα, ὅπου τὸν ἔριξαν ζωντανό μαζὶ μέ πενήντα μεσσήνιους αἰχμαλώτους οἱ Λακεδαιμόνιοι, μιλᾶ γιά «ἄποτομο καὶ βαθύ θάραθρο» (Παυσ. 4, 18-4-7). Ή δράση τοῦ Ἀριστομένη τοποθετεῖται ἀπό τὸν Παυσανία στό δεύτερο Μεσσηνιακό Πόλεμο, ἀκριβέστερα ἀνάμεσα στά 685-668 π.Χ. (Ο ιστορικός Beloch τοποθετεῖ τήν ἔναρξη τοῦ δεύτερου Μεσσηνιακοῦ Πολέμου γύρω στό 620/610 π.Χ.). Τό πιθανότερο, δημω, είναι διτὶ ὁ Ἀριστομένης ἔπαιξε ἡγετικό ρόλο σέ σειρά ἐξεγέρσεις τῶν ὑποδουλωμένων Μεσσηνίων, πού ἔληξαν τό 490 π.Χ.

Πέτρος Θέμελης

1. Κάτοψη τοῦ Καιάδα (σχ. Ι. Ιωαννου).

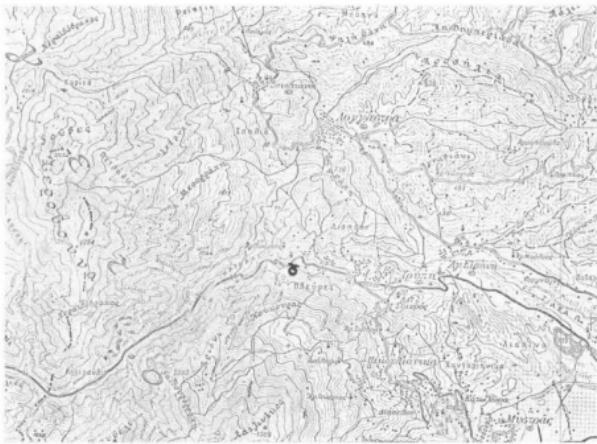
Καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κρήτης - Έφορος Αρχαιοτήτων

Στόν Καιάδα είχε άποφασιστεί νά πεταχεί καὶ τό πώμα τού καταδικασμένου σέ θάνατο προδότη βασιλά τής Σπάρτης, Παυσανία (467 π.Χ.), ό διοιος, δμως, τελικά θάθητκε έξω ἀπό τό βάραθρο (Θουκιδ. 1, 134, 1). ένω ἄργοτερα τά ὅστα του μεταφέρθηκαν και ουκαπάστηκαν στή Σπάρτη. Ό Θουκιδίδης, τέλος, ἀναφέρει ὅτι κατά τή διάρκεια τού Πελοποννησιακού Πολέμου (431-404 π.Χ.) οι Σπαρτίτες ἀφίνασαν δυό χιλιάδες εἴλωτες καὶ „...ούδεις ἡσθετο ὅτω τρόπῳ ἔκαστος διεφθάρη“ (Θουκ. 4. 80, 4). Υπάρχει τό ἐνδεχόμενο νά τούς πέταξαν στον Καιάδα.

Και στή δημοκρατική Ἀθήνα τά πτώματα τών καταδίκων πού θανατώνωνταν μέ τό φρικτό βασανιστήριο τού „ἀποτυμπανισμού“ (βλ. Ἀρχ. 11, σ. 42) ρίχνονταν σέ βάραθρο, σύμφωνα μέ ἄρχαιο νόμο ή ψήφισμα, λεγόμενο «τού Καννωνού». Ό νόμος αύτος ἰσχυε, δηιως φαίνεται, τουλάχιστον ἀπό τίς ἀρχές του 5ου αι. π.Χ. ώς και τά χρόνια τού ρήτρα Δημοσθένεν (8, 61). Τό το παρακάτω χωρίτο τού Ξενοφόντα „...τό Καννωνού ψήφισμα ἔστιν ισχυρότατον, ὃ κελεύει, ἐὰν τις τὸν τὸν Ἀθηναίων δῆμον ὀδικήδεδεμένον ἀποδίκειν ἐν τῷ δῆμῳ, και ἐὰν καταγωνωθῇ ὀδικεῖν, ἀποθανεῖν εἰς τό βάραθρον ἐμβληθέντα“ θγαίνει τό συμπέρασμα ότι σέ βάραθρο κατακρημνίζονταν και ζωντανοί οι καταδικασμένοι (Ξενοφ., Ἐλλην. 1, 7, 20).

Ἄκομα και ὁ Μιλιτιάδης, ὁ κύριος συντελεστής της πανωλεθρίας τών Περσών στο Μαραθώνα, μετά τήν ἀποτυχία του νά καταλάβει τήν Πάρο καταδικάστηκε νά ρίχτει στό βάραθρο γλίτωσ τόν ἀτμοτικό αύτο βάντο νά χάρη στήν ἑτέμβαση τού πρύτανη (Πλάτ., Γοργούς 5, 16).

Τά πτώματα τών δεκαεστή «ἀποτυμπανισμένων», καταδίκων πού ἀποκάλυψε στό Φαληρικό Δέλτα ὁ Ἀντώνιος Κεραμόπουλος τό 1923 δέ ρίχτηκαν σέ βάραθρο, ἀλλά σέ ἐνδεχη ἐπιείκειας ἐνταφίαστηκαν. Ό «καταποντισμός» δλόσωμων πτωμάτων, ἀταφών, στό βάραθρο ἦταν ή σκληρότερη τιμωρία, ή «εσχάτη τών ποινῶν». Τουλάχιστον ἀπό τά δυτικά χρόνια (80οι αι. π.Χ.) τό νά ἀφεθεῖ ἀταφος ἔνας νεκρός, ἔρμαιο τών ὄρνευν ή τών σκυλών, θεωρούνταν ἡ χειρότερη μοίρα γιά θνήτο, δόσο ἀτιμωτικός και βασανιστικός κι ἄν ἦταν ὁ τρόπος τού θανάτου του. Τά ἀποκαριώς ή Ἰλιάδα, προσφέρουν πλήθος παραδείγματα, πού πολλά ἀπτρχούν μυκηναϊκά ήθη, θέματα και δοξασίες.

2. Απόσπασμα χάρτη μέ τή θέση τού Καιάδα.

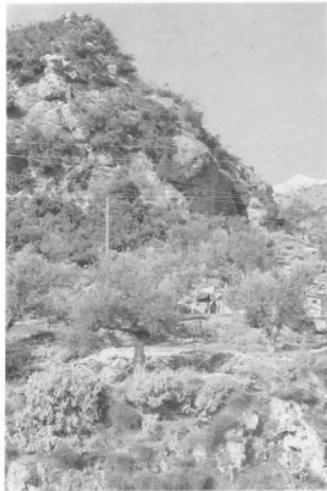
Ἡ λαϊκή παράδοση τοποθετεῖ τόν Καιάδα στον χαράδρες κοντά στό χωρίο Παρόρι τής περιοχής τού Μιστρά και κυρίως σ' ἔνα ἀπό τά φαράγγια τού Ταύμετου, μετά τό Τρύπη. Διπλώς στό δρόμο πού ὅδηγε στήν Καλαμάτα. Ἡ δεύτερη αὐτή θέση σημειώνεται ὡς Καιάδα και σέ χάρτες τής περιοχής (εἰκ. 2).

Ἡ παρουσία βάραθρου μέ ὅστα ἀνθρώπων στήν Τρύπη ἦταν τουλάχιστον ἀπό τή δεκαετία τού '60 γνωστή στήν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Σπάρτης. Οπότου κανένας χραισολόγος δέν ἀπότολμης κάθοδο στό ἐσωτερικό και ἔξερεύνηση ἡ ἀνασκαφή, για νά ἐπιθεωράσει τήν παράδοση και τίς φιλολογικές μαρτυρίες.

Ο δάσκαλος κ. Ἀνδρέας Γ. Ἀσπιώτης, πού κατέγεται ἀπό τήν Τρύπη και ὑπέρτερος ἐκεί ἀπό τό 1929 ὧς τό 1958, συγκατέλεγεται τούς ἀνάμεσα στους πρώτους πού ἐπηείρουν κάθοδο στό σπηλαιοβάθρο και μάλιστα μαζί μέ μαθητές τού σχολείου. Συμφωνο μέ επιστολή του, δέπτας ὡς τό πρώτο πλάτωμα σε δάθος 20-25 μ. και πήρε ἀπό τό πλήθος τών ὅστων ἐνα κρανίο και ἐνα σπόνδυλο πού τά παρέδωσε στόν καθηγητή τής φυσικής κ. Αποστόλακο. Τόν Ὁκτώβριο τού 1980 οι Ν. Λεκουδάς, Στ. Παυλίδης και Κ. Τζέκοπουλος, μέλη της Ε.Σ.Ε., πραγματοποιούν κάθοδο στόν «Καιάδα» σέ συνενόποτο μέ τόν ίδιοκτήτη τού ξενοδοχείου και κατοίκου τού χωριού Τρύπη (δρ. Μητρώου Ε.Σ.Ε 4343), χωρίς δμως, νά κάνουν γνωστά τά ἀποτέλεσματα τής ἔξερεύνησης τούς.

Στής 18 Φεβρουαρίου 1983 ἡ δημοσιογράφος Ιουλία Πιτσούλη δρέθηκε συμπτωματικά στήν περιοχή τής Τρύπης. Από τόν κ. Γ. Καρβουνάρη, ίδιοκτήτη τού ξενοδοχείου «ΚΑΙΑ-

ΔΑΣ», πού χτίστηκε τά τελευταία χρόνια δυτικά ἀπό τό χωριό, καθώς και ἀπό τύπους δόηγήμητε στήν είσοδο τού βάραθρου, δόπιο φτάνει κανείς εύκολα, ἀνεβαίνοντας τό σύγχρονο ταιμεντένιο κλιμακοστάσιο μέ 118 σκαλοπάτια. Κατόπι μέ τή θοίβασί τής Πυροσβετικής Ὑπηρεσίας κατέθηκε στό ἐσωτερικό ἀφοῦ εἰδοποίησε και τήν τοπική Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Σπάρτης. Τό θέματο πάντικρισε ἦταν συναρπαστικό: ἀνάμεσα σέ πέτρες, χώμα και ὅγκους ἀσθετολιθικών βράχων υπήρχαν ἐκαντόντας δραματικά δυτάν — ἀλλά διαλυμένα και σκόρπια στίς ωραγμές και στά δάκενα, κι ἀλλά συσωρευμένα σέ σχεδόν ὅμικτα στρώματα. Ορισμένα δείγματα πού περισυνέλεξε τά παρέδωσε στόν επιμελητή κ. Ζ. Μπόνια. Ἀμέσως μετά τήν ἐπιστροφή της μέ ἐντημέρωσε σχετικά μέ τό ἐντυπωσιακό εύρημα. Ἐχοντας ὑπόψι τά πού πάνω, θεώρησαν ἀναγκαία και ἐπείγουσα τήν προκαρπτική — ἀναγνωριστική ἐρευνα τού σπηλαιοβάθρου. Συγκρότησαν δύμαδα ἀπό τούς: α) Εύαγγελο Καμπούργουλο, γεωλόγο θ) Θεόδωρο Πίταιο, ἀνθρωπολόγο, τότε ἐπιμελητή τού Ἀνθρωπολογικού Μουσείου τού Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν και γ) Ιωάννη Ιωάννου, πεπειραμένο στέλεχος τής Ἐλληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρίας. Η αύτοψια πραγματοποιήθηκε στής 10 και 11 Μαρτίου '84 μέ τή συμμετοχή τού ἐπιμελητή Ἀρχαιοτήτων κ. Ζ. Μπόνια και τής Ι. Πιτσούλη. Τά ἀποτέλεσματα τής πρώ-

Ο όρεινος όγκος που κρύβει τὸν Καιάδα στα σπλάχνα του.

4. Εισόδος στὸν Καιάδα.

της αὐτῆς αὐτοψίας περιγράφονται στὶς δύο ἐκθέσεις τοῦ Θ. Πίτου οὐ καὶ τοῦ Ε. Καμπούργου, πού ἀκόλουθον.

τοιχώματα καλύπτονται ἀπὸ σὰρνην σταλακτικό δίδυκομο μὲν μορφῇ δακτυλογλυφῶν, ὑποτέλεσμα παλαιότερης ἔντονος σταγονορροῆς. Ἀπὸ 24 μ. ὡς τὰ 30 μ. ἔχουμε κλίμ 45° καὶ πλάτος ὡς 2,30 μ. Στὸ σημεῖον αὐτὸν στὸ ἀνατολικὸν τοίχωμα, ὑπάρχει σχῆμα ἀπὸ πτώση δγάλιθεων, μέσου στὴν ὁποὶ δρικοκονταὶ σφραγίσματα ὄντα (εἰκ. 5). Ἔδω τὸ δύος τῆς δροφῆς κυμαίνεται ἀπὸ 16 καὶ πάνω μέτρα.

Απὸ τὴν σημερινὴν εἶσοδο καὶ ὡς τὸ βάθος τῶν 30 μ. τὸ κεκλιμένο διάπεδο τοῦ βαρύερου εἶναι ἐπηκμένο μὲν λεπτομερές ὄγκοι καὶ φερτοῦς λίθων, μικρῶν διαστάσεων. Ἀπὸ τὰ 30 μ. ὡς τὰ 41 μ. τὸ διάπεδο εἶναι ἔντονος ἀνιμάλος ἀπὸ τὸ πλήθος τῶν λίθων (ορισμένοι εἶναι πελαστισμένοι), ποὺ ἔχουν αποκληθεῖ, ἐνώ στα τοιχώματα δημιουργούνται σχῆματα καὶ κοιλαμάτα. Στὸ διάστημα τῶν 35 μ. ἀπὸ τὴν σημερινὴν εἶσοδο καὶ σε κοιλωμα διαστάσεων 21X μ. παρέχεται καταβόθρη μὲν δύνανται κατεύθυνση. Ἔδω εἶναι καὶ τὸ μόνο σημεῖον τοῦ σπηλαίου ποὺ παρουσιεῖται ἀκόμα σταγονορροή, ἐνώ τὸ υπάρχοντα δάστα, συμπεσμένον διὸ τοῖς δγάλιθοις, ἔχουν καλύπτει ἀπὸ δαστοθέτη οὐλικῷ (περιασθέτωση).

Στὸ βάθος τῶν 35 μ. ἡ ὑψηλεμπτική διαφορά ἀπὸ τὴν εἰσόδον εἶναι 25 μ. ἐνώ τὸ δύος τῆς δροφῆς ἔπειρν τὰ 18 μ. Στὸ σημεῖο αὐτὸν δημιουργούνται εἰδῶν δεύτερου ἐπιπλέοντος πάνω τὴν δροφή, τὸ οποῖο δέν εξερευνήθη. Ἀπὸ τὰ 35 μ. ὡς τὰ 50 μ. ἡ κατάσταση παραμένει ἡ ίδια μὲ τοὺς πολυάριθμους παρεμένους δγάλιθους, ποὺ δὲν ἐπιτρέπουν τὴ διέλευση στὸ σουτερή.

Τὸ σπήλαιο ἔχει διανοιχτὴ μέσον σε λεπτοποιητὴ δαστοθέτη οὐλαρής συνοχῆς, ἔντονα τεκνιούμενον καὶ διπτύχω. Ἐπιπρεπεῖ πορευόμενος παρεμένεις παρεμβολές ὄγκου ἀποσθρώντες (τεττα ροσσα). Ὁ ἔντονος κατακερπτισμός καὶ ἡ ἀποδρόμωση ἔχουν δημιουργήσει συνθήκες διπτύχειας παραπρετεῖ πτώση δγάλιθων ἀπὸ τὸ υψηλότερα σημεῖα ὄκνου καὶ σημέρα. Τὸ πάχος τοῦ ὀλοστολίθου πάνω ἀπὸ τὸ σπήλαιο είναι πολὺ μικρό. Στὸ παρελθόν ὑπήρχε ἀνοιγμά με μορφὴ εἰσόδου.

Μικρή ποσότητα σκελετικού ὄγκου παραπρη-

5. Συστάδα ὥστων σε ρωγμὴ τοῦ βράχου μέσα στὸν Καιάδα.

6. Έπιχωση με άνθρωπινα όστα έξω από τό στόμιο του Καιόδα.

θηκε και σε έπιχωμένο πράνες ήσαν όπο το σπήλαιο, σε ύψοσταση 3 μ. από τη σημερινή είσοδο (εἰκ. 6).

Ε. Καμπούργολη

Άνθρωπολογική Έκθεση

Κατά την έπισκεψη του σπηλαιοθάραυρου «Καιόδα» (10-11/3/1983) στο χωριό Τρύπη της Σπάρτης έγιναν οι παρακάτω διαπιστώσεις σε σχέση με τό άνθρωπολογικό και γενικότερό τό σκελετικό υλικό:

1. Τό τελικό και βαθύτερο τμήμα του βαθρώδους σπηλαιού περιέχει ίδιαιτέρω μεγάλο αριθμό δοτών, που διαπιστώνεται από έπιπρανεκάδα εύρημάτων, καθώς και από την έξταση φυσικών τομών της έπιχωσης τού διαπέδου. Η έπιχωση αυτή οποτελείται στο μεγαλύτερο ποσοστό της όπο δοτά, καί τό πάχος της ξεπερνάει τά τρία μέτρα (εἰκ. 7).

2. Ξεδύνει το σύνολο τού δοτένου υλικού προέρχεται από άνθρωπους σκελετούς και ή συνέπει τών εύρημάτων δελγίνει πώς στο βάθρο έχουν ριχτεί άλοκληρά σώματα και όχι διεύθετρα δοτά.

3. Οι συσχετισμοί τών δοτών δείχνουν πώς τό σκελετικό υλικό έχει ύποστει σχετική διασπορά και ισχυρή άνωμείη, ένων ή μαρφαλούς τών δοτών φανερώνεις έλλειψη σοδαρής μετακίνησης και μεταφορώς. Μάλλον η ένασθεση σκελετικού υλικού ήταν μεγαλύτερη από την Ιππομάργενση του χώρου, με άποτελεσμα τή διάλυση και άνωμείη τών σκελετών λόγω άπωσιας άνατομικής υποστήριξης και διαχωρισμού των.

4. Η διαπιστώση όμδων άνθρωπινων δοτών, που άντιπρωσεύουν διάλοκηρους σκελετούς, σε φυσικές σχισμές ή έσοχες των κατακορύφων τοιχώματων του σπηλαιοθάραυρου και σε ύψος δράκτων μέτρων (3-6 μ.) από το σημερινό διαπέδο (εἰκ. 8) υποδεικνύει τήν υπαρκή παλαιά εισόδου στην όροφη τού βάθρωθρου, από όπου γινόταν ή τροφοδοσία του. Τό εύρηματα αυτά άντιπεισθανούν στό τμήμα του σπηλαιοθάραυρου που συγκεντρώνει τόν κύριο δύκο τού σκελετικού υλικού και έμφασιζει σημαντικό υψοφόρος γεγονός που ένισχυε τήν προγονούμενη ύπόθεση, δημος και ή έντοπιμος τήν παλαιά εισόδου από δύναμη τού λόφου του σπηλαιού. Δηλαδή, τό σκελετικά υπολείμματα τών έσοχων ή μπορούσαν νό άνηκους σε δοτά που συγκρατήθηκαν σε αύτές κατά τήν πτώση τους ή ήναρραγήθηκαν ως έκει προσπαθώντας νό φάσσουν στην έδρα. Γιά καλύτερο έλεγχο τών έπιπτων παραπρήσεων συγκεντρώθηκαν δράμμιδος δοτών από πέντε διαφορετικά σημεία τού σπηλαιού. Στά δοτά αυτά μετά τόν καθαρισμό και την συντήρηση τους έγιναν προσδιορισμοί σχετικού με τόν ελάχιστο δράμμο δοτών, τήν ήλικα, τό φύλο και τήν άναγνώριση δοτών ζώων.

α. Έλαχιστος άριθμος άτομων: δείγμα 1 = 2
δείγμα 2 = 3
(εἰκ. 9) δείγμα 3 = 5
δείγμα 4 = 4
δείγμα 5 = 3

Στό συνολικό δείγμα προσδιορίστηκε ή παρουσία δοτών που προέρχονταν τουλάχιστον από 17 διαφορετικά άτομα. Αριθμός ένδεικτος γιά τήν πυκνότητα και τήν άνωμείη τού σκελε-

τικού υλικού, μιά και ή συνολικός δύκος εύρημάτων που συγκεντρώθηκε διατοσιχεί στό δυκό 1-2 φυσιολογικών σκελετών.

8. Από τό δοτά πού παρουσιάζουν στοιχεία προδιορισμού ήλικιας τά περισσότερα άνθρακων σε δοτά ήλικια (20-30 έτών). Σε δύο περιπτώσεις δρέβηκαν ένδειξης ώρμων όπωμου (ποδιών 40-40 έτών) και σε μια περίπτωση δοτά παδικής ήλικιας (περίπου 10 έτών).

γ. Και σε πέντε δείγματα δοτών διαπιστώθηκαν συχνά σαφείς ένδειξης άντρικου φύλου. Έπι-της, ήποτε άνδρας ένδειξεις (είτε δοτά δύο δοτώμων) πρέπει νό θεωρηθεί δέβαση ή παρουσία σε μικρό ποσοστό γυναικείων σκελετών.

δ. Άναγνωριστηκαν σκελετικά υπολείμματα τών κατακινών, από τό όποιο προσδρούνταν λόγω τά δοτά ζώων που δρέβηκαν μέσα στο σπήλαιο. Ή συσώρευση τού μεγαλύτερου μέρους και τών τριών σκελετών στό ίδιο σημείο τού δοτά πέδου είναι πιθανό νό συσχετίζεται με τήν ύποτιθέμενη παλαιά διόδο στην όροφη τής σπηλιάς.

Θ. Πίτοιος

Συμπεράσματα

Τόπο τίς πιό πάνω έκθεσεις θγαίνει τό συμπέρασμα ότι έχουμε νά κάνουμε μέ βάροθρο στήν περιοχή τής άρχαλας Σπάρτης γεμάτο άνθρωπινο σκελετικό υλικό, γεγονός που συμ-

φωνεῖ μὲν τίς ἀρχαῖες μαρτυρίες καὶ τῇ λακή παράδοση γιὰ τὴ μορφὴ καὶ τὸν προορισμό τοῦ Καιάδα.

Ἡ κατακρήμνιση τῶν μεγάλων ὅγκολιθων καὶ ἡ ἀπόφραξη τῆς ἀρχικῆς στενῆς κατακόρυφης ειλόδου (στομίου) τοῦ ὁφείλονται κυρίως σὲ σεισμούς ἢ ἀλλὰ φυσικά αἵτια καὶ λιγότερο στήν ἀπόρρηψη λίθων ἀπό ποιμένες τῆς περιοχῆς. Είναι πιθανόν ἡ πρώτη μεγάλη κατάπτωση θράχων στὸ ἐσωτερικό νά ἔγινε κατά τὸν ἱστορικά θεβαιωμένο καταστρεπτικό σεισμό τοῦ 464 π.Χ., ποὺ σώρισε σὲ ἐρείπια τὴ Σπάρτη καὶ ἐδωσε ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἔξεγερση τῶν εἰλώτων, γνωστὴ ὀνόματα τέταρτος Μεσσηνιακός Πόλεμος (464-460/59 π.Χ.) (Παιαν., 1, 24, 6). Καὶ ἡ ἐπανάσταση αὐτῆς κατέληξε στὴ δημιουργία νέων μεσοτήνιων προσφύγων καὶ στήν ἐγκατάσταση τοὺς στὴ Ναύπακτο μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὸν Πλούταρχο (Κίμων 16, 4) ὁ σεισμός τοῦ 464 π.Χ. ἤταν τρομακτικά ἰσχυρός: «Ἡ χώρα τῶν Λακεδαιμονίων χάσματαν ἐνώλισθε πολλοῖς καὶ τῶν Ταύγετων τιναχθέντων κορυφαῖ τινὲς ἀπερράγησαν» (ἴνοι εἰναν χάσματα καὶ ἀποκότηκαν θράχοι ἀπό τίς κορφές τοῦ Ταύγετου). Είναι ἐπομένως φυσικό νά ἔπεσαν ἀπό τότε μεγάλοι θράχοι καὶ στὸ ἐσωτερικό τοῦ Καιάδα.

Παραπηρήθηκε δτὶ καὶ πάνω σὲ πεσμένους ὅγκολιθους ὑπῆρχαν ὄστα ἀνθρώπινων σκελετῶν, ποὺ ρίγτηκαν προφανῶς ἀπό τὴν ἄνω, ἀρχική είσοδο καὶ μετά τὸ 464 π.Χ.

Ὑπάρχει ἀκόμα τὸ ἐνδεχόμενο ριγμένοι ζωντανοί στὸ βάραθρο κατάδικοι ἢ αἰχμάλωτοι νά ἐπέζησαν ἀπό τὴν πτώση καὶ νά ἐπιχείρησαν μὲ τὶς τελευταῖς τοὺς δυνάμεις νά ἀναρριχηθοῦν πρός τὴν ἔξοδο, χωρὶς δῶμα νά τὸ κατορθώσουν. Ἀφοσαν ἐτοι τὴν τελευταῖα τοὺς πνοή πάνω στοὺς πεσμένους ὅγκολιθους, μὲ ἀποτέλεσμα νά παραμείνει ἐκεὶ ὡς στήμερα, αφηνμένο ἢ αιωρούμενο, μέρος τῶν ὄστων τοὺς. Ἡ σημειρινὴ στενὴ εἰσόδου εἶναι ἐπίσης φυσική καὶ δρίσκεται πλευρικά περίπου στὸ μέσον τοῦ βάραθρου. Ἀρχικά θά πρέπει νά ἦταν πολὺ στενότερο, πρὶν διευρυνθεῖ πρόσφατα. Ὅτερα ἀπ' αὐτὰ δέν μπορεῖ νά μή φέρει κανεῖς στὸ νοῦ του τὴν παράδοση γιὰ τὴ διαφυγὴ τοῦ Ἀριστομένη ἀπό τὸν Καιάδα (βλ. ποὺ πάνω), νά μή σχετίσει τὸ σημειρινό πλευρικό ἀνοιγμα μὲ τὴν τρύπα ἀπ' ὃντος θήγηκε στήν ἐπιφάνεια ὁ μεσήνιος θυραλικός ἥρωας καὶ ἡγέτης. Ξανακερδίζοντας ἔτοι τὴν ἐλευθερία του. Ἡ ἔξοδος ἀπό τό

7. Στρώμα ὄστων καὶ κρανίο (διμ. 3).

8. ὄστα σὲ προεξοχὴ τοῦ θράχου.

9. Θραυσματα ὄστων πέντε ἀτόμων.

Kaiadas

P. Themelis

10. Θραύσμα κρανίου με χαλκινή αιχμή θέλους.

άρχικό στόμιο τοῦ θάραθρου, μὲ τά σχεδόν κατακόρυφα τοιχώματα ἀρνητικῆς κλίσης, είναι καὶ ἡταν τελείως ἀδύνατη δχι μόνο σε ἀνθρώπους (ποὺ ρίχτηκαν πιθανώς λωντανοῖ μέσα) ἀλλά ἀκόμη καὶ σε ζῶα.
Οἱ παραπτήσεις, τέλος, τού κ. Θ. Πιτσιού, γιά τήν παρουσία καὶ μικρού ἀριθμού γυναικῶν μέσα στὸ θάραθρο θά μπορούσε νά συσχετιστοῦν μετίν τελευταῖα μεσονιακῆ ἑπανάσταση (464-460 π.Χ.), ὅπου πήραν μέρος καὶ γυναικες. Τίποτε δέν ἀποκλείει νά ρίχτηκαν κι αὐτές στόν Καιάδα μαζὶ μέ τούς ἄντρες αἰχμαλώτους.

Όλα τά στοιχεῖα, γεωλογικά καὶ ἀνθρωπολογικά, μᾶς ἐπιτρέπουν νά ἀναγνωρίσουμε τό θάραθρο τῆς Τρύπης ὡς τόν Καιάδα τῆς Ἀρχαιότητας, ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἀπό τούς Σπαρτιάτες κυρίως στή διάρκεια τῶν μεσσηνιακῶν πολέμων (800 - 500 αι. π.Χ.) γιά τόν «καταποντισμό» τῶν μισητῶν καὶ μόνιμων ἔχθρών τους ἥ καὶ κοινῶν καταδίκων. Λείπουν πρός τό παρόν ἀρχαιολογικά τεκμήρια γιά τήν ἀκριβή χρο-

νολόγηση τοῦ πλούσιου καὶ ἐντυπωσιακοῦ στρώματος ὅστεολογικοῦ ὑλικοῦ. Σύμφωνα μὲ πληροφορίες γέρνοντα ποιμένα τῆς περιοχῆς, ἔχουν θρεψεῖ κατά καιρούς στό ἑσωτερικό λύχνοι καὶ σιδερένιοι χαλκάδες.

Πρόσφατο εὑρήμα ἀπό τό σπηλαιοθάραυρο τῆς Τρύπης ἐνισχύει τόν ταυτισμό τού μέ τόν Καιάδα καὶ δίνει ἐπιδίες γιά τήν ἀποκάλυψη ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων καὶ στοιχείων, πού τά θρόπηθουν στή χρονολόγηση τῶν ἐπιχώσεων μέ τά ὅστα. Νεαροὶ ἐπίδιοι ἔξερευνητές ἐβγαλαν στήν ἐπιφάνεια θραύσμα κρανίου, πού είχε καρφωμένη πάνω του χαλκινή αιχμή θέλους, μήκους περίπου 4 ἑκ. (εἰκ. 10).

Κλείνοντας, δώμα, πρέπει νά σημειώσουμε δή ἡ σχετικά μεγάλη ἀπόσταση τοῦ σπηλαιοθάραυρου τῆς Τρύπης ἀπό τή Σπάρτη (10 χλμ.) ἀποτελεῖ οσιόδος ἐμπόδιο στόν ταυτισμό τού μέ τόν Καιάδα.

Σημειώση:

Οι φωτογραφίες 3, 4, 6, 7, 9 καὶ 10 είναι τού Θ. Πιτσιού. οι 5 καὶ 8 τού Ε. Καμπουράγου.

We still lack concrete evidence for the identification of the known through literary sources (cf. Pausanias IV 18. 4-7) abyssal cave of Kaiadas, vaguely situated in the area around Sparta. Local tradition locates it either among the ravines by the village of Paroni in the area of Mystras or on the gorges of Mt Taygetos by the village of Trypi. The latter place, where a carstic hole does exist carries even today the name of Kaiadas, after which a modern hotel was named, built close to the cave by the south side of the main road Sparta-Kalamata.

A journalist who happened to pass by was informed by the owner of the hotel about the presence of the carstic hole and the existence of great masses of bones in it. The journalist managed to climb down into the hole with the help of local authorities and to take some excellent colour pictures of the interior, which were shown to me after her return to Athens. Impressed by the quantity of the bones, which seemed to be exclusively human and by the fact that they were arranged in successive, almost stratified layers, we decided to organize an exploration team with the participation of E. Kampouroglou, geologist, Th. Pitsios, anthropologist and J. Ioannou, speleologist, all of them possessing adequate experience in cave research. Their aim was to carry out a preliminary investigation of the carstic hole known as Kaiadas and thus to help us to decide upon the value of the first information brought forward by the journalist.

The geological as well as the anthropological reports of the aforementioned specialists, in relation to the historical and the literary evidence lead us to the tentative conclusion that the carstic hole of Trypi is actually the Kaiadas of antiquity, used by the Spartans mainly during the period of the Messenian wars (8th-5th centuries BC) to hurl down in it the Messenian captives as well as the sentenced to death criminals, the sacrilegious and the traitors of the country.

Excavation is of course urgently needed to support our tentatively proposed identification and to offer us a relative date for the layers of the skeletal material. We have reasons to believe that excavation will bring in light archaeological material as well, since it is already reported that pottery fragments (mostly lamps) and iron chain rings have been found by locals among the bones.

A recent accidental find from the carstic hole of Kaiadas, the fragment of a human (?) skull with a bronze arrow-head thrust into it (fig 8) makes further investigation and systematic excavational research, despite the difficulties, a very promising and worth undertaking enterprise.